

TEOLOGIA I MORALNOŚĆ
Volumen 11(2016), numer 1(19)
doi: 10.14746/TIM.2016.19.1.17

ŁUKASZ WALASZEK

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Teologiczny

Teologalna cnota miłości w kształtowaniu rodzin

Theological Virtue of Charity in Shaping Families

Rodzina to podstawowa komórka życia społecznego, która w dobie współczesnych przemian kulturowo-społecznych musi pojąć nowe wyzwania wzmacniające jej integralność, funkcję oraz znaczenie w społeczeństwie. Jej rola nie ogranicza się tylko do stworzenia formalnej struktury wspólnoty osób. Jej znaczenie sięga znacznie głębiej. Odgrywa ona rolę wychowawczą oraz jest przestrzenią kształtowania cnoty miłości. To relacje oparte na wzajemnej miłości pozwalają w sposób integralny wspomagać proces dojrzewania i wzmacniania postaw opartych na cnocie miłości. Rodzina jest miejscem uczenia się odpowiedzialności, wychowywania i pokazywania wartości. Jest podstawową przestrzenią kształtowania sumienia i postaw skierowanych ku Bogu i drugiemu człowiekowi.

Treść niniejszego artykułu ukazuje nam wartość i rolę rodziny w kształtowaniu cnoty miłości. Jest próbą przybliżenia obrazu rodziny we współczesnym świecie. W poszczególnych częściach artykułu zostanie ukazana jej rola w konstruowaniu postaw uwarunkowanych przez cnotę miłości prowadzących do integralnego spojrzenia na człowieka, rozumianego jako struktura cielesno-psychiczno-duchowa.

1. RODZINA WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

Zaliczmy rodzinę do podstawowej komórek życia społecznego. W ujęciu pedagogicznym pojmowana jest ona jako: „grupa mała i pierwotna, środowisko i system edukacyjny oraz instytucja socjalizacyjno-wychowawcza i wspólnota

emocjonalno-kulturowa”¹. August Comte nazywał ją pomostem między jednostką a społeczeństwem². Jej znaczenie w budowaniu i kształtowaniu społeczeństwa jest niepodważalne. To ona staje się obiektem wielu badań i analiz naukowych różnych dyscyplin uniwersyteckich, m.in. takich, jak: socjologia, pedagogika, psychologia czy też filozofia i teologia. Tak szeroki wachlarz spojrzenia na rodzinę zwiększa szansę ujęcia jej jako całości – zjawiska, które przejawia się w różnych sferach bytowania. Jednym z zagadnień podlegających analizie naukowej jest: wpływ społecznego przełomu „naszych czasów”³ na funkcjonowanie rodziny. Analiza „naszych czasów”⁴ jest chętnie podejmowana przez badaczy zajmujących się tą tematyką. Aby zatem w pewnym zakresie dokonać analizy współczesnej rodziny, warto przyrzeć się przemianom społecznym i kulturowym „naszych czasów”.

Przełom XX i XXI wieku to czas cywilizacyjnej burzy, ogarniającej niemal całą przestrzeń życia społecznego⁵.

Za charakterystyczne cechy nowoczesności – definiowanej przez Maxa Webera (1864-1920) jako (biegunowo różne od „społeczeństwa tradycyjnego”), „społeczeństwo kapitalistyczne”, a przez Talcotta Parsonsa (1902-1979) za pomocą schematu „zmiennych porządkujących” (pattern-variables) – uważno: indywidualizm (ostateczne zajęcie przez jednostkę, uwolnioną od więzi grupowych, centralnego miejsca w społeczeństwie); dyferencjację (zróżnicowanie dotyczące zarówno sfery pracy, jak i konsumpcji, kariery i styl życia), racjonalność (kalkulacja i bezosobowość w działaniu organizacji i instytucji); ekonomizm (zdominowanie całego życia przez produkcję, konsumpcję i obrót pieniądzem kosztem zainteresowania rodziną i więziami społecznymi) oraz ekspansywność (tendencję do rozszerzania zasięgu oddziaływania)⁶.

Jeśli więc mówimy o społeczeństwie „naszych czasów” to mamy na myśli cywilizację zabarwioną: indywidualizmem, dyferencjacją, racjonalnością, ekonomizmem oraz ekspansywnością. Analizy te jednak łączy głębokie rozczarowanie nowoczesnością⁷.

Podejmowane przez wielu uczonych teoretyczne próby wyartykułowania owego rozczarowania koncentrowały się zwykle wokół kluczowych pojęć: alienacji (Karol Marks [1818-1883], Erich Fromm [1900-1980], Herbert Marcuse [1898-1979]), ano-

---

¹ D. Lalak, T. Plich, *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa 1999, s. 236.

² R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1979, s. 161.

³ Por. J. Naisbitt, *Megatrendy. Dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*, tłum. P. Kwiatkowski, Poznań 1997, s. 34.

⁴ Tamże.

⁵ Por. A. Wuwer, *Sprawiedliwość i miłość społeczna: refleksja interdyscyplinarna w 90-lecie (Archi)diecezji Katowickiej: XXIV Społeczne Sympozjum Piekarskie*, Katowice 2015, s. 34.

⁶ Tamże, s. 37.

⁷ Tamże.

mii (Émile Durkheim [1858-1917], Robert Merton [1910-2003]), społeczeństwa masowego lub upadku wspólnoty (Ferdinand Tönnies [1855-1936]), nierówności i zachwianego rozwoju wspólnoty międzynarodowej (André Gunder Frank [1929-2005]), czy też wojny (Zygmunt Bauman), itd.⁸

Ta krótka diagnoza „naszych czasów” jest punktem wyjścia w spojrzeniu na rodzinę w kontekście zagrożeń współczesnego świata i jego wpływu na podejmowane w niej wychowanie. Jan Paweł II podczas wygłoszonej homilii dnia 3 czerwca 1991 roku w Kielcach, mówił tak:

Ten kryzys nie ominął rodziny.... Powoduje tyle obrazy Boga, jest przyczyną wielu nieszczęść i zła. Dlatego jest przedmiotem szczególnej wrażliwości i szczególnej troski Kościoła. Za cyframi wszak, za analizami i opisami stoi tu zawsze żywy człowiek, tragedia jego serca, jego życia, tragedia jego powołania. Rozwody..., wysoka liczba rozwodów. Trwałe skłócenie i konflikty w wielu rodzinach, a także długotrwałe rozstania na skutek wyjazdu jednego z małżonków za granicę. Prócz tego coraz częściej dochodzi też do zamykania się rodziny wyłącznie wokół własnych spraw, do jakiejś niezdolności otwarcia się na innych, na sprawy drugiego człowieka czy innej rodziny. Co więcej, zanika czasem prawdziwa więź wewnątrz samej rodziny: brakuje niekiedy głębszej miłości nawet między rodzicami i dziećmi czy też wśród rodzeństwa⁹.

Franciszek Adamski przedstawia trzy przyczyny współczesnego kryzysu rodziny: wypieranie wartości, szerzenie idei, poglądów i zachowań godzących w istotę małżeństwa i rodziny oraz redukovanie i osłabienie jej roli w procesie jednostkowego i społecznego „stawiania się” człowiekiem¹⁰.

2. ROLA TEOLOGALNEJ CNOTY MIŁOŚCI W KSZTAŁTOWANIU RODZINY

Katechizm Kościoła katolickiego stwierdza, że cnoty człowieka zakorzenione są w cnotach teologalnych, one też uzdalniają człowieka do uczestnictwa w naturze Bożej. Ich zadaniem jest kształtowanie, pobudzanie i charakteryzowanie działań moralnych chrześcijanina. Stanowią one szczególną obecność Ducha Świętego w życiu człowieka¹¹. Rodzina zaś staje się szczególnym miejscem kształtowania postawy wiary, nadziei i miłości, „najważniejszą, powszechną, szczególną jedyną i niepowtarzalną drogą Kościoła¹². W perspektywie ogólnie-

⁸ Tamże.

⁹ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na lotnisku w Masłowie, Kielce 3. 06. 1991*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia homilie*, Kraków 2005, s. 615-616.

¹⁰ Por. F. Adamski, *Zagrożenie wartości rodziny zagrożeniem cywilizacji*, w: Jan Paweł II *stróżem ludzkiej rodziny*, red. J. Śledzianowski, T. Sakowicz, Kielce 2006, s. 397.

¹¹ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 2004, 1812 [dalej: KKK].

¹² Por. R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*, Lublin 2001, s. 36.

społecznej i religijnej małżeństwo i rodzina są najstarszymi oraz powszechnymi wspólnotami ludzkimi, które występują we wszystkich kulturach. Dlatego też rodzina jest jednym z najcenniejszych dóbr ludzkości¹³. Tak specyficzne spojrzenie Kościoła na nią jest związane z podstawową wizją małżeństwa i rodziny przekazaną przez Lud Boży, opartą na Tradycji oraz Piśmie Świętym¹⁴. W wizji tej punktem wyjścia jest znaczenie źródła rodziny i małżeństwa, które znajduje się w Bogu. Rodzina i małżeństwo z samej swej istoty nastawione są na urzeczywistnienie się w Chrystusie¹⁵. Ten kierunek działania rodziny uobecnia miłość Chrystusa do Kościoła¹⁶. Miłość wzorowana na relacji Chrystusa do Kościoła staje się podstawowym wymiarem kształtowania rodziny. Miłość jest jej fundamentem, a ona jest zarazem przestrzenią kształtowania tej cnoty, stając się naturalnym środowiskiem jej pomnażania oraz wynikających z niej postaw. *Katechizm Kościoła katolickiego* określa miłość jako: „cnotę teologalną, dzięki której miłujemy Boga nade wszystko dla Niego samego, a naszych bliźnich jak siebie samych ze względu na miłość Boga”¹⁷. Miłość jest „Owocem Ducha i pełnią Prawa – strzeże przykazań Boga i Chrystusa”¹⁸. To ona „ożywia i inspiruje praktykowanie wszystkich cnót. Jest ona «więzią doskonałości» (Kol 3,14); jest formą cnót; wyraża je i porządkuje między sobą; jest źródłem i celem ich chrześcijańskiego praktykowania. Miłość usprawnia i oczyszcza naszą ludzką zdolność miłowania. Podnosi ją do nadprzyrodzonej doskonałości miłości Bożej”¹⁹. Cnota miłości ożywia życie moralne człowieka przez praktykowanie jego wskazań²⁰. Zaś Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* wskazuje na źródło tej cnoty: „Bóg nie nakazuje nam uczucia, którego nie możemy w sobie wzbudzić. On nas kocha, pozwala, że możemy zobaczyć i odczuć Jego miłość i z tego «pierwszeństwa» miłowania ze strony Boga może, jako odpowiedź, narodzić się miłość również w nas”²¹. To uprzedzająca miłość Boga do ludzi uzdalnia człowieka do miłości. Postawa ta zaś staje się odpowiedzią człowieka na uprzedzającą miłość Boga. Proces ten dokonuje się w przestrzeni spotkania Boga z człowiekiem²². Benedykt XVI zwraca uwagę na jedność, która jest istotą miłości:

¹³ Por. Jan Paweł II, Adhortacja *Familiaris consortio*, 1, http://www.nonpossumus.pl/encykliki/Jan_Pawel_II/familiaris_consortio/wprowadzenie.php

¹⁴ Por. R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*, dz. cyt., s. 37.

¹⁵ Por. Jan Paweł II, Adhortacja *Familiaris consortio* (1981), dz. cyt., 3.

¹⁶ Por. R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*, dz. cyt., s. 38.

¹⁷ KKK 1822.

¹⁸ KKK 1824.

¹⁹ KKK 1827.

²⁰ Por. KKK 1828.

²¹ Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html 17.

²² Por. tamże.

Historia miłości między Bogiem a człowiekiem polega właśnie na fakcie, że ta wspólnota woli wzrasta w jedność myśli i uczuć, i w ten sposób nasza wola i wola Boga stają się coraz bardziej zbieżne: wola Boża przestaje być dla mnie obcą wolą, którą narzucają mi z zewnątrz przykazania, ale staje się moją własną wolą, która wychodzi z fundamentalnego doświadczenia tego, że w rzeczywistości Bóg jest mi bardziej bliski niż ja sam. W konsekwencji wzrasta nasze oddanie Bogu i Bóg staje się naszą radością²³.

Tak charakterystyczne rozumienie cnoty miłości oraz jej roli w procesie konstruowania rodziny i małżeństwa, sprawia, że szczególnym zadaniem rodzin okazuje się pielęgnowanie tej cnoty, wychowywanie do niej oraz otwieranie się na nią. Dziś słowo miłość obejmuje szerokie pole semantyczne: „mówi się o miłości ojczyzny, o umiłowaniu zawodu, o miłości między przyjaciółmi, o zamiłowaniu do pracy o miłości pomiędzy rodzicami i dziećmi, pomiędzy rodzeństwem i krewnymi, o miłości bliźniego i o miłości Boga”²⁴. W opinii wielu naukowców podanie pełnej wyczerpującej definicji tego pojęcia jest bardzo trudne²⁵. Z psychologicznego punktu widzenia jest ona „pewną formą pozytywnego ustosunkowania się uczuciowego do kogoś czy czegoś, którego głębia zależna jest od poziomu rozwoju psychicznego osoby ustosunkowującej się i od obiektu ustosunkowania”²⁶. Miłość, która oznacza pewnego rodzaju pozytywne podejście człowieka do danej osoby czy zjawiska, zmierza do zespolenia się oraz utożsamienia z danym obiektem lub zjawiskiem²⁷. Zaś najbardziej charakterystyczną cechą tej relacji jest bezinteresowność, która jest warunkiem prawdziwej miłości. Papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia* podkreśla wymiar praktyczny kształtowania postawy miłości: „Rodzina jest wezwana do wspólnej, codziennej modlitwy, czytania słowa Bożego i komunii eucharystycznej, aby rozwijać miłość i coraz bardziej stawać się świątynią, w której mieszka Duch Święty”²⁸. Zaś na innym miejscu podkreśla godność rodziny: „Trójjedyny Bóg jest komunią miłości, a rodzina jest jej żyjącym odzwierciedleniem”²⁹.

Cnota miłości nie zawęża się tylko do przeżyć człowieka „obejmuje ona coś znacznie szerszego – postawę miłości, która zakłada poznanie, umiłowanie i działanie w kierunku przedmiotu miłości”³⁰. Rola rodziny w tym zakresie jest podstawowa, wynika bowiem z tego co jest w niej podstawą relacji, a jest nią mi-

²³ Tamże, 17.

²⁴ M. Ryś, *Wychowanie do miłości*, w: M.T. Kozubek, *Jaka rodzina takie społeczeństwo. Współczesny wymiar wychowania integralnego*, Katowice 2012, s. 17.

²⁵ Por. tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ Por. tamże.

²⁸ Franciszek, Adhortacja *Amoris laetitia*, 29, https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html

²⁹ Tamże, 11.

³⁰ Tamże, s. 19.

łość. Zadanie pielęgnowania tej cnoty w rodzinie w dużej mierze jest oparte na postawie zaufania. Ten specyficzny rodzaj relacji panującej w rodzinie uzdalnia do afirmacji wartości. Zadanie to obejmuje integralną wizję człowieka, uwzględniając jego sferę fizyczną, psychiczną i duchową.

3. CNOTA MIŁOŚCI W KSZTAŁTOWANIU RODZINY – W ASPEKcie CIELESNYM

Miłość należy do najbardziej powszechnych ludzkich doświadczeń. Zdolność i potrzeba kochania należą do najgłębszych i najbardziej podstawowych potrzeb człowieka³¹. „Człowiek, aby móc kochać innych, musi sam najpierw doświadczyć miłości”³². Szczególnym rodzajem miłości jest uczucie wiążące małżonków oparte na więzi najgłębszego zjednoczenia dwojga osób. Jest to stan „intensywnego zaangażowania się wobec drugiego człowieka, prowadzący do głębokiego zjednoczenia się z nim i do pragnienia całkowitego dopełnienia ze współmałżonkiem swojego życia”³³. To relacja, która tworzy „jedność dwóch różnych indywidualności, dwu niepowtarzalnych osobowości, które decydują się dalsze życie spędzić razem”³⁴. Istotnym elementem wpływającym na rozwój miłości i więzi pomiędzy małżonkami jest współżycie seksualne. Ono też może być przeżywane na różnych poziomach. Na najniższym z nich dominuje potrzeba rozładowania napięcia seksualnego i doświadczenia doznań zmysłowych³⁵. To forma współżycia oparta na powierzchownej więzi, w której najważniejsze staje się rozładowanie własnych potrzeb. Na poziomie wyższym współżycia „dominują potrzeby psychiczne – bezpieczeństwa, więzi, afirmacji swojej męskości, kobiecości, samorealizacji”. Na najwyższym poziomie istnieje potrzeba uszczęśliwienia współmałżonka, „dawanie mu siebie, fascynacja nim”. Taki sposób przeżywania miłości cielesnej wyzwala „postawę altruizmu, twórczości, płodności”³⁶. Tak rozumiany akt seksualny małżonków staje się afirmacją cnoty miłości. Pożądanie i poznanie przybiera charakter duchowy³⁷, zaś przyjemność „z istoty swojej jest czymś ubocznym, przypadłościowym, czymś, co może pojawić się przy sposobności działania”³⁸. Popęd seksualny w perspektywie cnoty miłości „to pewien naturalny, wrodzony każdemu człowiekowi, kierunek dążności, wedle, którego cały jego byt rozwija się od wewnątrz i doskonali”³⁹. Cnota miłości dotyczy wprost czło-

³¹ Por. Franciszek, *Adhortacja Amoris laetitia*, s. 20.

³² E. Fromm, *O sztuce miłości*, Warszawa 1971, s. 63.

³³ Por. M. Ryś, *Wychowanie do miłości*, dz. cyt., s. 23.

³⁴ M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1975, s. 55.

³⁵ Por. M. Ryś, *Wychowanie do miłości*, dz. cyt., s. 24.

³⁶ Tamże.

³⁷ Por. K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1960, s. 39.

³⁸ Tamże, s. 39.

³⁹ Tamże, s. 46.

wieka i jest ona afirmacją wartości osoby. Działanie seksualne bywa kojarzone z pojęciem „miłości”, która jest rozumiana na dwa sposoby: personalistyczny i utylitarny. Przykazanie miłości łączy się tylko z normą personalistyczną, a nie z utylitarną. Człowiek nie może dążyć tylko do zaspokojenia swojej własnej subiektywnej miłości⁴⁰. Popęd seksualny dostarcza tworzywa dla miłości kobiety i mężczyzny. „Małżeństwo obiektywie biorąc ma służyć przede wszystkim istnieniu, następnie współżyciu mężczyzny i kobiety a wreszcie prawidłowemu skierowaniu pożądliwości”⁴¹. Akt seksualny małżonków jest odzwierciedleniem cnoty miłości: „chodzi o to, ażeby żywić upodobanie po prostu do osoby, to znaczy, ażeby przeżywając różne wartości, które w niej tkwią, zawsze przeżywać wraz z nimi w akcie upodobania wartość samej osoby – to, że ona sama jest wartością, a nie tylko zasługuje na upodobanie ze względu na takie czy inne wartości w niej zawarte”⁴².

Rodzina dzięki sakramentowi małżeństwa jest szczególnym miejscem miłości⁴³. Ważnym elementem jest pedagogizacja rodziców związana ze ścisłą przemianą ich miłości również w wymiarze seksualnym. Dokonuje się to podczas systematycznego rozwoju w miłości oraz samowychowania. To zaś wiąże się:

z potrzebą dostarczania ojcom i matkom pomocy i wsparcia w celu pozytywnego rozwoju ich własnej miłości, aby w konsekwencji brali odpowiedzialność za swoje zachowanie [...]. Bo nawet najmniejszy ich czyn wewnętrzny niesie ze sobą wartość wychowawczą wpływając na ich dziecko. Wtedy zaś ich powołanie rodzicielskie jest właściwie realizowane i ich oddziaływania mają wartość pozytywną⁴⁴.

Jedną z części wychowania do miłości jest wychowanie seksualne rozumiane jako „pomoc udzielana dzieciom i młodzieży w integracji sfery seksualnej”⁴⁵. Szczególne znaczenie ma wychowanie do czystości, ściśle związanej z integracją seksualną⁴⁶. Te oddziaływania powinny prowadzić do samowychowania, którego skutkiem jest rozwój miłości. Człowiek ze swej istoty ma „głębokie pragnienie nawiązania duchowego kontaktu w najgłębszej istocie własnego «ja»”. Miłość nie może być wynikiem kontaktów seksualnych, ale kontakty seksualne są wynikiem miłości. Współżycie seksualne jest znakiem miłości małżeńskiej.” To cnota miłości zmienia optykę patrzenia na akt seksualny małżonków, który staje się wyrazem głębokiej więzi małżonków.

---

⁴⁰ Por. tamże, s. 39.

⁴¹ Tamże, s. 64.

⁴² Tamże, s. 74.

⁴³ Por. Wilk, *Wychowanie do miłości*, Lublin 2002, s. 80-83.

⁴⁴ R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*, dz. cyt., s. 246.

⁴⁵ Tamże, s. 247.

⁴⁶ Por. A. Bławat, *Formacja seksualna*, Poznań 1997, s. 485.

4. CNOTA MIŁOŚCI W KSZTAŁTOWANIU RODZINY – W ASPEKcie PSYCHOLOGICZNYM

Kluczowym zadaniem rodziny jest tworzenie relacji opartej na wzajemnej miłości. To rodzina jest przestrzenią kształtowania postaw opartych na głębokich więzach miłości. Jej podstawa kształtuje się w „psychice człowieka w strukturze poznawczo-emocjonalno-behawioralnej, która predysponuje jednostkę do określonych zachowań w stosunku do osób, sytuacji, rzeczy. Jest więc ona czynnikiem motywującym działanie i postępowanie człowieka”⁴⁷. Cnota miłości w rodzinie wyraża się poprzez: życzliwość, dobroć, wybaczenie, przezwyciężanie słabości oraz nadzieję. Jej celem jest tworzenie dobra, wybaczenie przewinień, wyciąganie konstruktywnych wniosków. Powoduje radość, świeżość przeżyć, umiejętność dostrzegania tego, co piękne i dobre⁴⁸. Rodzina to naturalne środowisko kształtowania wartości opartych na cnocie miłości. Jest przestrzenią afirmacji wartości. Afirmację tę wzmacnia i pogłębia głęboka przyjaźń i międzyosobowa więź członków rodziny⁴⁹, zaś proces tworzenia wspólnej hierarchii wartości prowadzi do głębokiej więzi⁵⁰. Rodzina więc staje przed zadaniem wychowywania do miłości oraz kształtowania i wzmacniania tej cnoty. Człowiek prawdziwie wolny znajduje podstawę tej wolności w doświadczeniu miłości oraz umiejętności kochania. W budowaniu przestrzeni do rozwoju cnoty miłości rodzina udziela emocjonalnego wsparcia. Realizuje to poprzez „dostarczanie osobie wspieranej komunikatów bazujących na emocjach, w tym ciepłych i życzliwych uczuć⁵¹. To wsparcie w przestrzeni psychologicznej nie ogranicza się tylko do wsparcia emocjonalnego, sięga znacznie głębiej – do roli wsparcia wartościującego, służy: „podtrzymywaniu poczucia własnej wartości danej osoby, jest ono szczególnie istotne w sytuacjach niepewności, odrzucenia ze strony innych, niezrozumienia, porażki”⁵². Prawidłowe wsparcie rodziny pomaga budować poczucie własnej wartości⁵³. Rodzina zatem jest podstawową przestrzenią przekazywania wartości. Stanisława Kawula stwierdza: „to pozytywne założenie jest co prawda korygowane tezą o niezastąpionej, lecz równocześnie o niewystarczającej roli współczesnej rodziny w tym względzie, [...] jednak zasada o występowaniu w życiu konkretnej rodziny dominującego punktu widzenia na bieg zdarzeń jednostki jest nadal aktualna”⁵⁴. Rodzina jako miejsce wychowania w przestrzeni miłości nie

⁴⁷ M. Ryś, *Wychowanie do miłości*, dz. cyt., s. 18.

⁴⁸ Por. tamże, s. 19.

⁴⁹ Por. M. Ryś, *Wychowanie do miłości*, dz. cyt., s. 25.

⁵⁰ Por. tamże, s. 25.

⁵¹ Por. M. Juroszek, *Rola wsparcia rodziny w zachowaniu przedmałżeńskiej wstrzemięźliwości seksualnej*, w: M.T. Kozubek, *Jaka rodzina takie społeczeństwo*, dz. cyt., s. 195.

⁵² Tamże, s. 195.

⁵³ Por. tamże.

⁵⁴ S. Kawula, *Wstęp*, w: S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny*, Toruń 2002, s. 12.

istnieje bez wartościowania⁵⁵. Jest środowiskiem kształtowania hierarchii wartości⁵⁶. Cnota miłości wymaga spojrzenia integralnego (całościowego) na człowieka. Wychowanie do miłości nie może ograniczyć się do jednego wymiaru rzeczywistości osoby ludzkiej, tj. ciała, duszy i intelektu. Wychowanie człowieka do miłości musi obejmować wszystkie podstawowe właściwości duszy i ciała⁵⁷. W tak integralnym spojrzeniu na wychowanie w rodzinie możemy dopatrywać się najlepszego miejsca kształtowania cnoty miłości. Jak zauważa prof. Maria Braun – Gałkowska: „Rodzina jest grupą społeczną tworzącą strukturę, to znaczy, że w tej grupie każdy jej członek zależy od wszystkich pozostałych. Nie jest tak, żeby tylko jedna osoba zależała od drugiej, np. dziecko od rodziców, mąż od żony, czy żona od męża ale wszyscy są zależni od wszystkich pozostałych”⁵⁸. Więzy te tworzą wewnętrzne życie rodziny. Ojciec Święty Jan Paweł II w encyklice *Evangelium vitae* napisał o rodzinie jako wspólnocie życia i miłości opartej na małżeństwie⁵⁹.

Rodzina jest powołana, aby spełniać swoje zadania w ciągu całego życia swoich członków, od narodzin do śmierci. Jest prawdziwym „sanktuarium życia [...] miejscem, w którym życie, dar Boga, może w sposób właściwy być przyjęte i chronione przed licznymi atakami, na które jest ono wystawione.

Jako *Kościół domowy* rodzina jest powołana do głoszenia, wysławiania i służenia *Ewangelii życia*. Rodzina spełnia swoją misję głoszenia *Ewangelii życia* przede wszystkim przez *wychowanie dzieci*. Przez słowo i przykład, przez codzienne kontakty i decyzje, przez konkretne gesty i znaki rodzice uczą swoje dzieci autentycznej wolności, która się urzeczywistnia przez bezinteresowny dar z siebie, i rozwijają w nich szacunek dla innych, poczucie sprawiedliwości, postawę serdecznej akceptacji innych, dialogu, wielkodusznej służby i solidarności oraz wszelkie inne wartości, które pomagają przyjmować życie jako dar⁶⁰.

Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* napisał o rodzinie: „Rodzina stanowi jedno z najcenniejszych dóbr ludzkości”⁶¹, zaś na innym miejscu dodał: „z radością i przekonaniem głosząc dobrą nowinę o rodzinie, może pełniej objawiać jej własną tożsamość, jej wewnętrzne bogactwa i wagę jej posłannictwa”⁶². Rodzina to dla człowieka podstawowa przestrzeń, w której ro-

⁵⁵ Por. M. Nowak, *Wychowanie do wartości w kontekście pluralizmu*, „Rocznik Nauk Społecznych” 28-29(2000-2001), s. 7.

⁵⁶ Por. J. Sobiepan, *Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 1983, s. 23.

⁵⁷ Por. S. Sobczuk, *Wychowanie do wartości proekologicznych w rodzinie*, w: M.T. Kozubek, *Jaka rodzina takie społeczeństwo*, dz. cyt., s. 173.

⁵⁸ E. Drucka Lubecka de Séjournet, *Rodzina nadzieją jutra*, Poznań 2005, s. 47.

⁵⁹ Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2000, 92.

⁶⁰ Tamże, 92.

⁶¹ Jan Paweł II, Adhortacja *Familiaris consortio*, 1.

⁶² Tamże, nr 86.

dzi się i od której zależy jego dalszy rozwój. W tym klimacie miłości, człowiek stawia pierwsze kroki, zaczyna wypowiadać pierwsze słowa, uczy się spoglądać na siebie i na świat. Rodzina przepełniona miłością jest podstawowym wzorem prawidłowych kontaktów z innymi ludźmi⁶³. Papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia* pisze o niej jako podstawowym środowisku socjalizacji oraz wychowania. Jest ona dla niego pierwszą szkołą wartości⁶⁴. Zatem cnota miłości odgrywa kluczową rolę w integralnym kształtowaniu człowieka w wymiarze jego wartości, emocji oraz kontaktów interpersonalnych. Odpowiedzialność za rodzinę sięga nie tylko kwestii moralnych i liturgicznych, ale także problemów o charakterze, osobistym i społecznym w kształtowaniu postaw zintegrowanych z naszym rozumem, ciałem i duszą⁶⁵.

5. CNOTA MIŁOŚCI W KSZTAŁTOWANIU RODZINY – W ASPEKcie DUCHOWYM

Każdy, kto przyjął sakrament chrztu, otrzymuje od Boga łaskę uświęcającą i łaskę usprawiedliwienia. Uzdalnia to człowieka do wiary w Boga, pokładania w Nim ufności oraz miłowania Go przez cnoty teologalne. Bóg uzdalnia człowieka do życia i działania pod natchnieniem Ducha Świętego, co sprawia, że każdy ochrzczony może wzrastać w dobru i cnotach moralnych⁶⁶. Miłość to jedna z cnot teologalnych, dzięki której: potrafimy kochać Boga nade wszystko dla Niego samego, a naszych bliźnich jak siebie samych ze względu na tę miłość⁶⁷. Cnota miłości w kształtowaniu naszej duchowości pełni kluczowe zadanie. Jest ona owocem Ducha Świętego oraz pełnią Prawa. Pomaga strzec przykazań Bożych, ożywia i inspiruje człowieka kształtującego swoją duchowość. Uzdalnia do wprowadzania w życie wszystkich cnot. Jest fundamentem, na którym opiera się zgodne z wolą Boga działanie człowieka⁶⁸. Jest „więzią doskonałości” (Kol 3,14). Duchowość oparta na cnocie miłości usprawnia i oczyszcza naszą zdolność miłowania. Podnosi ją do nadprzyrodzonej doskonałej miłości Boga⁶⁹. Życie moralne zostaje wówczas ożywione, dając duchową wolność dzieci Bożych oraz zdolność odpowiadania miłością na miłość Stwórcy⁷⁰. Owocami duchowymi miłości są radość, pokój i miłosierdzie. Teologalna cnota miłości kształtuje postawę dobroci oraz upomnienia braterskiego, „jest życzliwością; rodzi wzajemność;

⁶³ R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*, dz. cyt., s. 17.

⁶⁴ Por. Franciszek, Adhortacja *Amoris laetitia* (2015), dz. cyt., 279.

⁶⁵ Por. Jan Paweł II, Adhortacja *Familiaris consortio* (1981), dz. cyt., 73.

⁶⁶ Por. KKK 1266.

⁶⁷ Por. KKK 1822.

⁶⁸ Por. KKK 1827.

⁶⁹ Por. tamże.

⁷⁰ Por. tamże.

trwa bezinteresowna i hojna⁷¹. Wyraża się w przyjaźni i komunii⁷². Tak rozumiane owoce cnoty miłości w szczególny sposób formują postawę relacji w rodzinie oraz pomagają w kształtowaniu duchowości poszczególnych jej członków. To szczególne zadanie rodziny powoduje, że jest ona postrzegana jako wspólnota religijna powołana do urzeczywistniania się jako wspólnota Domowego Kościoła⁷³. To specyficzny rodzaj duchowości małżeńskiej i rodzinnej, która w szczególny sposób wpływa na pogłębianie wiary poszczególnych jej członków. Jerzy Buxakowski określił tę duchowość jako: „czynne i świadome uczestnictwo wspólnoty rodzinnej (opartej na sakramencie małżeństwa) w życiu Boga Ojca przez moce zbawcze Jezusa Chrystusa udzielane w miłości Ducha Świętego ku budowaniu Kościoła domowego”⁷⁴. Buxakowski podkreśla, że duchowość ta jest z natury maryjna, ściśle związana z moralnością chrześcijańską i prowadzi do apostołstwa rodzin⁷⁵. Zaś Henri Caffarel duchowość małżeńską i rodzinną definiuje jako: „sztukę życia po chrześcijańsku i uświęcania się w małżeństwie i rodzinie oraz przez małżeństwo i rodzinę”⁷⁶. Duchowość ta bowiem opiera się na cnocie miłości, która sprawia, że małżeństwo staje się wspólnotą dwojga prowadzącą do Boga. Rola rodziny w kształtowaniu duchowości polega na wzajemnym szacunku, okazywaniu sobie miłości oraz odpowiedzialności za ciągły rozwój duchowy. To cnota miłości sprawia, że poszczególni członkowie rodziny stają się dla siebie wzorcami osobowymi w kształtowaniu duchowości. Człowiek stworzony na podobieństwo Boga, został obdarzony nie tylko ciałem, ale także nieśmiertelną duszą, „z woli Bożej został umieszczony od pierwszej chwili istnienia w rodzinie. Tylko w tej wspólnocie człowiek przyjmowany jest całkowicie bezwarunkowo”⁷⁷. To ona jest podstawową komórką, w której kształtują się nasza duchowość. Od momentu poczęcia i urodzenia człowieka rodzice zaczynają odkrywać tajemnicę życia swojego dziecka. W chwili poczęcia nowa istota ludzka otrzymuje powołanie do istnienia osobowego, życia w perspektywie prawdy i miłości⁷⁸. Rodzina zatem jest właściwym środowiskiem kształtowania duchowości człowieka. „Zadaniem rodziców jest pomoc w odkryciu celu Bożych przykazań, które nie ograniczają ludzkiej wolności, ale chronią człowieka przed wyrządzeniem krzywdy sobie i innym ludziom. Rodzice są zobowiązani do troski o dostarczenie dziecku «pokarmu» duchowego, dostosowanego do ich wieku

⁷¹ Tamże.

⁷² Por. tamże.

⁷³ Por. R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*, dz. cyt., s. 345.

⁷⁴ J. Buxakowski, *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*, Pelplin 1999, s. 60-63.

⁷⁵ Por. tamże.

⁷⁶ H. Caffarel, *Weź do siebie Maryję, twą małżonkę*, Kraków 1997, tłum. J. Kokowska, s. 164-165.

⁷⁷ G. Janikula, *Wspólnotowość eucharystyczna implikacją wychowania religijnego w katolickiej rodzinie*, w: M.T. Kozubek, *Jaka rodzina takie społeczeństwo*, dz. cyt., s. 135.

⁷⁸ Por. J. Stala, *W kierunku integralnej edukacji religijnej w rodzinie. Próba refleksji nad nauczaniem Jana Pawła II w kontekście polskich uwarunkowań*, Tarnów 2010, s. 267.

i potrzeb⁷⁹. Z perspektywy chrześcijańskiej wychowanie jest pomocą w odnalezieniu drogi do Boga oraz procesem intensywnego wsparcia „w odkrywaniu sensu życia w partnerskim dialogu ze Stwórcą i polega na dodawaniu odwagi do bycia sobą, wskazywaniu dróg do bycia sobą, wskazywaniu dróg prowadzących do kształtowania charakteru”⁸⁰. Głównym celem wychowania chrześcijańskiego jest zjednoczenie człowieka z Bogiem i uzyskanie zbawienia⁸¹. To zjednoczenie dokonuje się w miłości Boga do ludzi i ludzi do Boga. Do realizacji wyżej wymienionych celów potrzebna jest silna i stabilna rodzina. Wspomniana wcześniej miłość cementuje rodzinę. Sobór Watykański II naucza, że rodzina jest „głębką wspólnotą życia i miłości”⁸². Człowiek bowiem jak naucza Jan Paweł II, „nie może żyć bez miłości. Człowiek pozostaje dla siebie istotą niezrozumiałą, jego życie jest pozbawione sensu, jeśli nie objawi się Miłość, jeśli nie spotka się z Miłością, jeśli jej nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w niej żywego uczestnictwa”⁸³. To przeżycie miłości realizuje się szczególnie w sferze duchowej. Zaś relacja w rodzinie oparta na tej miłości kształtuje duchowość poszczególnych jej członków, co więcej staje się wychowawcą duchowości, tj. podprowadza do źródła, którym jest Bóg i Jego nieskończona miłość. W perspektywie kształtowania duchowości dokonującej się w klimacie ciepła rodzinnego opartego na miłości kluczowe jest pojęcie wolności. Wychowanie jest: „przede wszystkim obdarzaniem człowieczeństwem”⁸⁴. W orędziu na XXIV Światowy Dzień Pokoju Jan Paweł II podkreśla rolę rodziny w kształtowaniu sumienia. W doniosłym zadaniu kształtowania sumienia pierwszorzędną rolę odgrywa rodzina. „Poważnym obowiązkiem rodziców jest pomaganie własnym dzieciom, już od najwcześniejszych lat, w szukaniu prawdy i życiu zgodnie z prawdą oraz w szukaniu dobra i szerzeniu go.” Zatem rola rodziny w wychowaniu nie ogranicza się tylko do wspomagania dziecka w rozwoju psychiczno-cieleśnym, ale także do pomocy w kształtowaniu jego duchowości ze szczególnym uwzględnieniem cnoty miłości.

SUMMARY

The article deals with the role and the importance of the family in shaping the theological virtue of charity. First part of the article presents a brief analysis of the contemporary world and its

⁷⁹ Por. J. Wilk, *Wychowanie do miłości*, dz. cyt., s. 80-83.

⁸⁰ G. Janikula, *Wspólnotowość eucharystyczna implikacją wychowania religijnego w katolickiej rodzinie*, dz. cyt., s. 135.

⁸¹ Por. tamże.

⁸² Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Rzym 1965, nr 48.

⁸³ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, 10.

⁸⁴ Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane*, 2, <http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/1043/pkt/16/pos/107/haslo/wolno%C5%9B%C4%87+religijna>

influence on family. Next, the issue of understanding the virtue of charity and its role in shaping particular attitudes in family was undertaken. Then, the integral vision of human being conceived as a bodily-psychical-spiritual structure was shown. Such approach allowed to present the upbringing model based on the theological virtue of charity. Although the article do not exhaust the whole problem, it may set the starting point for more detailed studies on the role of the theological virtue of charity in shaping the principles of upbringing towards charity in family environment.

Keywords

family, virtue of charity, upbringing, values, spirituality

BIBLIOGRAFIA

- Adamski F., *Zagrożenie wartości rodziny zagrożeniem cywilizacji*, w: *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, red. J. Śledzianowski, T. Sakowicz, Kielce 2006.
- Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, (2006) http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html
- Bieleń R., *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*, Lublin 2001.
- Bławat A., *Formacja seksualna*, Poznań 1997.
- Buxakowski J., *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*, Pelplin 1999.
- Caffarel H., *Weź do siebie Maryję, twą małżonkę*, tłum. J. Kokowska, Kraków 1997.
- Drucka Lubecka de Séjournet E., *Rodzina nadzieją jutra*, Warszawa 2005.
- Franciszek, Adhortacja *Amoris laetitia*, https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html
- Fromm E., *O sztuce miłości*, Warszawa 1971.
- Jan Paweł II, Adhortacja *Familiaris consortio* http://www.nonpossumus.pl/encykliki/Jan_Paweł_II/familiaris_consortio/wprowadzenie.php
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2000, s. 839-987.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2000, s. 5-76.
- Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane*, w: <http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/1043/pkt/16/pos/107/haslo/wolno%C5%9B%C4%87+religijna>
- Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia homilie*, Kraków 2005.
- Janikula G., *Wspólnotowość eucharystyczna implikacją wychowania religijnego w katolickiej rodzinie*, w: M.T. Kozubek, *Jaka rodzina takie społeczeństwo. Współczesny wymiar wychowania integralnego*, Katowice 2012, s. 133-146.
- Juroszek M., *Rola wsparcia rodziny w zachowaniu przedmałżeńskiej wstrzemięźliwości seksualnej*, w: M.T. Kozubek, *Jaka rodzina takie społeczeństwo. Współczesny wymiar wychowania integralnego*, Katowice 2012, s. 191-202.

- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1997.
- Kawula S., *Wstęp*, w: S. Kawula, J. Bragiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny*, Toruń 2002.
- Lalak D., Plich T., *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa 1999.
- Naisbitt J., *Megatrendy. Dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*, Poznań 1997.
- Nowak M., *Wychowanie do wartości w kontekście pluralizmu*, „Rocznik Nauk Społecznych” 28-29(2000-2001).
- Ryś M., *Wychowanie do miłości*, w: M.T. Kozubek, *Jaka rodzina takie społeczeństwo. Współczesny wymiar wychowania integralnego*, Katowice 2012.
- Sobczuk S., *Wychowanie do wartości proekologicznych w rodzinie*, w: M.T. Kozubek, *Jaka rodzina takie społeczeństwo. Współczesny wymiar wychowania integralnego*, Katowice 2012.
- Sobiepan J., *Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 1983.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Rzym 1965.
- Stala J., *W kierunku integralnej edukacji religijnej w rodzinie. Próba refleksji nad nauczaniem Jana Pawła II w kontekście polskich uwarunkowań*, Tranów 2010.
- Śledzianowski J., Sakowicz T., *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, Kielce 2006.
- Wilk J., *Wychowanie do miłości*, Lublin 2002.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1960.
- Wroczyński R., *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1979.
- Wuwer A., *Sprawiedliwość i miłość społeczna: refleksja interdyscyplinarna w 90-lecie (Archi)diecezji Katowickiej: XXIV Społeczne Sympozjum Piekarskie*, Katowice 2015.
- Ziemska M., *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1975.

Łukasz Walaszek – ksiądz katolicki, prezbiter archidiecezji katowickiej; magister licencjat teologii, doktorant w Katedrze Nauk o Rodzinie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego. Student pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego. Zainteresowania badawcze: teologia moralna, teologia duchowości, pedagogika, wychowanie moralne.